

Alper Dumanİzmir Ekonomi Üniversitesi
alper.duman@ieu.edu.tr

Kurumsal Sektör Hesapları ve Bölüşüm

İktisadın ana meselelerinden biri olan bölüşüm üzerine analiz yapacak temel veriler sağlam değil.

Bölüşüm

Dünyada gelir ve servet bölüşümü, son beş-on yılda üzerinde en fazla durulan meselelerden biri. Ne yazık ki her daim olduğu gibi ülkemizde işler hep geriden geliyor. Türkiye ekonomisinde bölüşüme dair en basit göstergelere dahi kolayca ulaşamıyoruz. Ulaştığımız verilerin de güvenilirlikleri son derece sorunlu. Toplam kârları da bilmiyoruz, toplam ücretleri de. Ulusal hesaplarda brüt ve net işletme artışı ve brüt işgücü ödemeleri var. Kârlar, faizler ve rant (kira gelirleri) üzerine bilgi yok.

İşletme bazında sadece en büyük 500 sanayi şirketinin bazılarında toplam işgücü ödemeleri ve kâr bilgilerine erişimimiz var. Borsa

İstanbul'daki şirketlerin çoğu zarar ediyor. Bilançolarında işgücü ödemelerini ayrıca belirten şirket sayısı çok az.

Girişimci Bilgi Sistemi'ne dâhil olan şirketlerin gelir tablolarından kâr rakamlarına ulaşabiliyoruz, sektör ya da ölçek bazında toplulaştırılmış olarak. Ama orada da ücretlere dair bir veri yok. Sosyal Güvenlik Kurumu, verileri ücretlerle ilgili yine işkolu ve ölçek düzeyinde toplulaştırılmış veri sunuyor ancak kârlar yok.

Benzer bir durum TÜİK'in kazanç yapısı istatistiklerinde de gözlenmektedir¹. Ortalama brüt aylık kazanç 2022 yılında sadece 12.500 TL'dir. Net kazanç (%20 gibi düşük bir vergi oranı ile) ortalama 10 bin

TL civarındadır, bu da yaklaşık olarak aylık 800 dolara tekabül etmektedir. Dikkat edelim; bu çalışabilenlerin ortalama kazancıdır, istihdam oranı Türkiye'de %48'dir. Çalışma nüfusunun yarısının bu gelire dahi erişimi yoktur. Ne yazık ki kazanç yapısı istatistiklerinde çalışılan işletmenin ortalama kârına dair bir veri bulunmamaktadır.

Gelelim TÜİK'in gelir bölüşümüne dair ana veri tabanı olan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi'ne (GYKA). Elimizdeki son anket sonucu 2023 yılına ait ve referans alınan gelir bilgileri 2022 yılından. Bu ankete göre, 2022 yılında ortalama yıllık hanehalkı geliri 168 bin TL imiş. Toplam hane sayısını 26 milyon alırsak, toplam hanehalkı

geliri de 4,36 trilyon TL olarak tahmin edilebilir. Aşağıda görüleceği gibi, kurumsal sektör hesaplamalarında TÜİK kullanılabilir gelirin 9,2 trilyon TL olduğunu söylüyor bize. Bu durumda GYKA'nda kapsanan gelirin gerçek gelire oranı 0,47'dir, yani gelirin yarısından fazlası ankete girememiş. Ankette toplam gayrimenkul ve faiz gelirlerinin neredeyse hiç kapsanmadığını müteşebbis, yani sermaye gelirin de oldukça düşük düzeyde kapsadığını görebiliriz. Öyle ki gelirden en fazla pay alanlar ücretlilermiş, toplam gelirin %48'ini alıyorlarmış. İzahı olmayanın mizahı olur. Velhasıl, iktisadın ana meselelerinden biri olan bölüşüm üzerine analiz yapacak temel veriler sağlam değil. Bunun pek dert edildiği de söylenemez.

Kurumsal Sektör Hesapları

TÜİK'in derlediği kurumsal sektör hesapları istatistikleri,

bölüşüm açısından son derece önemli olsa da ne akademide ne de medyada yeterince ele alınmamıştır. Bu kısa yazıda bu istatistiklerin bize Türkiye ekonomisindeki bölüşüm yapısına dair sunduğu ipuçlarını değerlendireceğiz. Değerlendirmeye geçmeden önce bizim için çapa görevini yerine getirecek olan 2022 yılı GSYH (Gayrisafi Yurt İçi Hasıla) değerini paylaşalım: 15 trilyon TL.

Şu veriyi de enflasyonun nedenleri üzerine çıkarımlar yaparken kullanmak üzere bir kenara yazalım: Toplam çıktı değeri 32 trilyon TL. Katma değerın çıktı değerine oranı %47. Çıktının büyük kısmı ara tüketim.

Kurumsal sektör hesapları, cari hesaplar ve sermaye hesabı olarak iki ana bölümden oluşuyor. Cari hesaplarda kurumsal sektörlerin gelir yaratımı ve kullanımı kanalları yer alıyor. Sermaye hesabında ise varlık değişimi (yani yatırım) ve tasarruflara yer veriliyor.

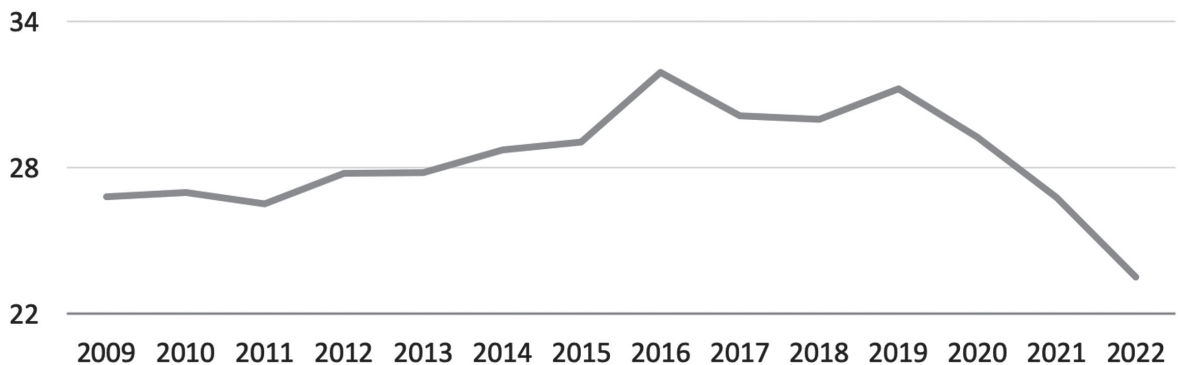
Kurumsal Sektör Hesapları Raporu, 2022²

Önce tanımla başlayalım. “Kurumsal Sektör Hesapları, belli bir dönem içerisinde meydana gelen ekonomik işlemleri Mali Olmayan Şirketler (S.11), Mali Şirketler (S.12), Genel Devlet (S.13), Hanehalkı ve Hanehalkına Hizmet Eden Kâr Amacı Olmayan Kuruluşlar (HHKOK) (S.14 + S.15) ve Dış Alem (S.2) olarak kurumsal sektörler ayıran hesaplar kümesidir.”

TÜİK bu hesapları derlerken TCMB, BDDK, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve pek çok mesleki birlikten bilgi aldığını iddia etmektedir.

Yaratılan gelir, dolayısıyla katma değerın, kurumsal sektörler göre dağılımına bakalım. En büyük pay 2022 yılında %59,3 ile Mali Olmayan Şirketler'e aittir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde beklenildiği gibi dominant aktör kapitalist (şirketleşmiş) işletmelerdir.

Grafik 1. Çalışanlara Yapılan Ödemelerin GSYH'ya Oranı (%)

İkinci büyük pay ise %27,8 ile Hanehalkı ve HHKOK grubuna aittir. Bu noktada duralım. Hanehalkı ve HHKOK nasıl oluyor da bu kadar büyüklükte bir katma değer yaratıyor olabilir diye soralım. TÜİK bu mesele için ayrıntılı bir bilgi sunmuyor ne yazık ki. Tahminimiz hanehalklarının ev sahipliği (izafi kira) dolayısıyla, HHKOK'un da tarım ve enformel sektördeki aile işletmeleri dolayısıyla bu büyüklükte bir katma değer yarattıkları yönündedir. Yine de bu bulgu izaha muhtaçtır.

Mali Şirketler ve Genel Devlet'in payı ise sırasıyla %3,6 ve %9,1 civarındadır.

Gelelim asıl bölüşüm ile akıl almaz kısma. Kurumsal sektör hesaplamaları raporuna göre çalışanlara yapılan ödemelerin (maaş, ücret ve işverenin sosyal katkıları) GSYH içindeki payı 2022 yılında %23,5'tur.

İnanılmaz ama gerçek. 21. yüzyılda Almanya'nın dahi kışkırdığı ülkemizde durumun vahameti aşıkârdır. Türkiye'nin bu kulvarda aşık attığı ülkelerden bazıları şunlardır: Benin, Mali, Moğolistan ve Kenya³.

Gelişmiş ülkelerde, örneğin Almanya'da bu payın %65 civarı olduğunu belirtelim. Bu vahim tablonun iki temel nedeni vardır. Bir, ücretler düşüktür. İki, istihdam azdır. Almanya'dan bir örnek daha verelim. 2022 yılında Gayrisafi İşletme Artığı 1,5 trilyon euro iken, çalışanlara

yapılan ödemeler 2 trilyon euro düzeyindedir⁴.

Kurumsal sektör hesapları raporundan öğrendiğimiz diğer bir veri de hanehalkı gayrisafi tasarruf oranının sadece %10,5 olduğudur. Gelirin büyük bölümüne el koyan sermaye sınıfı çok az tasarruf yapmaktadır. Gayrimenkul, taşıt, yat ve altın alımı gibi servet edinmeye yönelik harcamalar çok yüksektir.

Kurumsal Sektör Hesapları Tablosu, 2022⁵

Gelir ve üretimin kaynak ve kullanım yönünden tablolaştırılmış halinden daha ayrıntılı bilgiler edinebiliyoruz. Söz gelimi brüt işletme artığının 10 trilyon TL olduğunu, buna karşılık işgücü ödemelerinin sadece ve sadece 3,5 trilyon TL'de kaldığını öğrenebiliyoruz.

Ücret artışlarının enflasyon yarattığı safsatasına geçerken değinelim. İşgücü ödemelerinin toplam çıktı içindeki doğrudan payı sadece ve sadece %11'dir. Ücret dışı etmenlerin enflasyona katkısı demek oluyor ki %89'dur.

Net işletme artığı ise 2022 yılında 7,2 trilyon TL imiş. Brüt ve net arasındaki fark sermaye tüketimi (amortisman) için ayrılan karşılığa tekabül etmektedir.

Biraz daha ayrıntıya inersek, mülkiyet gelirlerinin 4,7 trilyon TL olduğunu görürüz. İki ana kalemde toplanmıştır mülkiyet

gelirleri: "Şirketlerin dağıtılmış gelirleri"; 2,4 trilyon TL ve "FISIM dağıtım sonrası faiz"; 2,3 trilyon TL.

Türkiye ekonomisinde yaşanan finansallaşmanın çarpıcı göstergesi bu karşılaştırmada aleni bir şekilde görülmektedir. Şirketlerin dağıtılmış kârları ile faiz kazancı kafa kafayadır.

Cari hesaplar kısmında kullanılabilir gelirin hanehalkları için 9,2 trilyon TL olduğunu görüyoruz. İşletme sahiplerinin net işletme artığından elde ettikleri 7,2 trilyon TL'nin bir kısmı ve çalışanların elde ettikleri 3,5 trilyonun bir kısmı vergilere gitmektedir. Türkiye'de dolaylı vergilerin hâkim olduğu ve gelir vergisinin çoğunun çalışanlar tarafından ödendiği gerçeği dikkate alınır, toplam hanehalkı kullanılabilir gelirin %60-70'inin sayıları 3 milyonu⁶ geçmeyen işletme sahiplerince (aile mensuplarını katarak nüfusun %10-15'i diyelim) kontrol edildiğini iddia edebiliriz.

Mülkiyet gelirlerinin alt kalemlerinden biri de kira gelirleri. Devlet ve hanehalklarının kira geliri elde ettiğini görebiliyoruz kurumsal sektör hesapları tablosundan. Ancak veriler inanılmaz. Hanehalklarının toplam kira geliri 22 milyon TL iken, devletin kira geliri 18 milyon TL imiş. Ev sahipliği oranının %50 civarında olduğu ülkemizde, hanehalklarının kira gelirinin

yüz milyarlarca lira olması beklenir. En düşük varsayım 10 milyon evin aylık ortalama 5 bin TL kirayla, yıllık 600 milyar TL kira gelir yaratacağı tahmin edilebilir. İşyeri kiralarnı hesaba katmadık bile. Muhtemelen işyerlerinin yarısı da kiralıktır. Ayrıca işyeri kira gelirleri de yüz milyarlarca ulaşır.

Tablo 1. Cari Hesaplar
(Kaynaklar)

	Toplam Ekonomi (milyar TL)
Gayrisafi İşletme Artığı	9999
Net İşletme Artığı	7215
Çalışanlara Yapılan Ödemeler	3528
Ürün Üzerindeki Vergiler	1660
Mülkiyet Gelirleri	4749
FISIM Dağıtım Sonrası Faiz	2276
Şirketlerin Dağıtılmış Gelirleri	2538
Kira Gelirleri	39

Dolayısıyla ekonomide yaratılan toplam artığın kârlar, faiz ve kira kanallarıyla dağılımı hakkında doğru ve güvenilir bir bilgiye sahip değiliz. Faiz gelirlerinin yüksek olduğunu görebiliyoruz ama kira gelirleri anlaşılmaz şekilde düşük.

Sonuç ve Değerlendirme

Temel bölüşüm eksenini olarak ister kârlar ve ücretlerin GSYH içindeki payı, isterse de herhangi bir işletmedeki kâr ve ücret düzeyi alınsın, Türkiye ekonomisinde çalışanlar hep kaybeden olmuştur. Çalışanlara yapılan ödemelerin GSYH içindeki payı Mali seviyesinde. Ücretler düşük ve asgari ücret yıllardır ortanca (medyan) ücret konumunda.

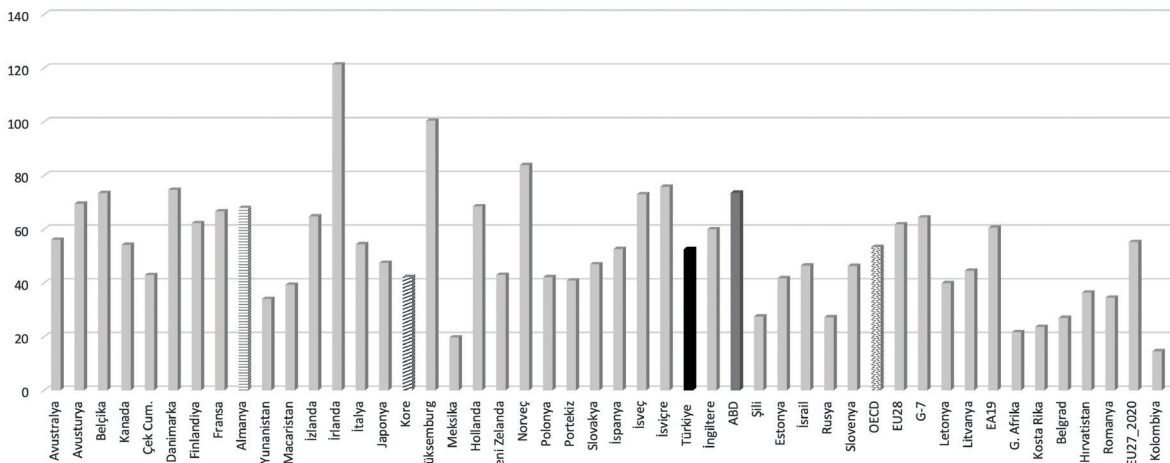
Doğal olarak bu meselenin iktisat yazınında ele alındığını düşünebilirsiniz. Yanılıyorsunuz. Ücretlerin ve ücret payının neden düşük olduğu ya da kârların ve kâr

payının neden yüksek olduğu sorusu pek az çalışmada ele alınmıştır.

Bu çalışmalardan bazılarını ele almadan önce, liberal iktisatçıların mesnetsizce dile getirdikleri iddianın geçersiz olduğunu göstermeliyim. İddia şudur: emek verimliliği düşük olduğundan ücretler ve emek payı düşüktür. Grafik 2 bize açıkça Türkiye’deki saat başı emek verimliliğinin Güney Kore’den yüksek ve OECD ortalamasına yakın olduğunu göstermektedir. Sorun verimlilik değil.

Bölüşüm üzerine olan çalışmalardan Ünveren ve Sunal’ın (2015) “Why is Labor Share So Low in Turkey? (Türkiye’de Emegın Payın Neden Bu Kadar Düşük?)” başlıklı çalışmasıdır. Yazarların temel bulgusu, Türkiye ekonomisinde fiyat marjlarının (price mark-up) aşırı yüksek olduğudur. Yazarlar fiyat marjlarının 1,70 olduğunu, yani fiyatların ortalama birim maliyetinin %70’in üstünde

Grafik 2. 2022 Yılında Saat Başına Üretim, 1000\$

Kaynak: OECDstat

olduğunu modellerinden çıkarsamışlardır.

Rekabet eksikliği ve yoğunlaşma kârların çok yüksek olmasını sağlamaktadır.⁷ Yazarlar OECD ortalamasında bir rekabetçilik olması durumunda, Türkiye ekonomisinde emeğin payının %65 civarında olacağını iddia etmektedir.

Bölüşümle ilgili diğer bir çalışma Bağımsız Sosyal Bilimciler grubunun 2015 yılında yayınladığı “AKP’li Yıllarda Emeğin Durumu” adlı kitaptır. Bu kitapta emeğin gelir payının neden düşük olduğu siyasal iktisat argümanlarıyla ele alınmaktadır. Meselenin temelinde emeğin pazarlık gücünün bilerek ve isteyerek azaltılması yatmaktadır. İktisadi politikalar kadar hukuki ve toplumsal müdahalelerle emeğin kolektif ve bireysel gücü kırılmıştır.⁸

Aslında sermayenin gücü rekabeti yaratacak kurumsal düzenlemeler yapılmayarak arttırılırken, emeğin gücü çeşitli mekanizmalarla yerle bir edilmektedir. Dolayısıyla iki

çalışmanın öngörülleri birbirinin tamamlayıcısıdır. Bizim buna eklememiz gereken diğer bir çerçeve, servet birikiminin sermaye birikimine galebe çalmasıyla istihdam yaratabilecek sermaye yatırımlarının çok az olması ve durumunun “emeğin rezerv ordusunu” sürekli olarak ve çok büyük miktarlarda hazırda tutmasıdır.

Zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan emekçiler için yegâne yol mücadeledir. İktisatçıların da asli görevi resmi kurumları doğru veri toplamak için zorlamak ve bölüşüm üzerine analitik çalışmalar ortaya koymaktır.

Kaynakça

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2015), AKP’li Yıllarda Emeğin Durumu, Ankara: Yordam Kitap
Ünveren, Burak ve Sunal, Seçkin (2015), “Why is the Labor Share So Low in Turkey”, The Developing Economies, 53:4, 272-288

Son Notlar

1. Bkz . [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750)

Istatistikleri-2022-49750

2. Bkz <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesaplari-2022-49669> Tablo 7 aslında bu rapordur.
3. Bkz. <https://ourworldindata.org/grapher/labor-share-of-gdp?tab=table>
4. Bkz. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/sectoraccounts/index.html>
5. Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesaplari-2022-49669> Buradan 2018 yılına kadar ki tablolara ulaşabilirsiniz.
6. Anonim ve limited şirketlere ferdi teşebbüsleri de ekleyerek bu 3 milyonluk rakama ulaşıyoruz.
7. Yoğunlaşma üzerine eski bir yazıma bakabilirsiniz: <https://iktisatvetoplum.com/rekabete-yogunlasalim-yogunlasmanin-en-fazla-oldugu-yerlerde-alper-duman/>
8. Asgari ücretin dahi fiili olarak ödenmediği bir ekonomide emekçilerin kayıpları için bkz. <https://iktisatvetoplum.com/ucret-hirsizligi-alper-duman/>